Folktandvården

Centrum för äldretandvård
2021

FOLKTANDVÅRDEN

VÄSTRA GÖTALANDSREGIONEN

folktandvarden.se/vgregion

Innehållsförteckning

1 Inledning ... 3
2 Sammanfattning av 2021 ... 3
3 Övergripande uppdrag och organisation ... 4
4 Verksamhet under året ... 6
4.1 Löpande verksamhet ... 6
4.2 Utbildning ... 6
4.3 Konferenser ... 7
4.4 Informationsmaterial ... 7
4.5 Samverkan ... 7
4.6 Forskning och utveckling ... 8
4.7 Publikationer ... 10

1 Inledning

Under 2021 har Centrum för äldretandvård (CÄT) genomfört sitt uppdrag och fungerat som en regional resurs för att främja en god utveckling av äldres munhälsa.

Arbetet, som fortlöpt enligt fastställd verksamhetsplan, redovisas i denna årsrapport av CÄTs verksamhet för 2021.

I dokumentet beskrivs CÄTs arbete: övergripande uppdrag och organisation, löpande verksamhet, utbildningsinsatser, konferensdeltagande och anordnande, framtaget informationsmaterial, erbjudande om insatser till vårdcentraler och allmäntandvårdskliniker. Här beskrivs också pågående forskning och utvecklingsprojekt tillsammans med de publikationer som tagits fram under året.

Göteborg 2022-01-21

Eva-Karin Bergström	Gunnar Henning
Enhetschef	Tandläkare, strateg

2 Sammanfattning av 2021

Den planerade tandvården för patienter 70 år och äldre har fortsatt under 2021 påverkats av den pågående Covid-19-pandemin, samtidigt som det är glädjande att konstatera att vården för denna åldersgrupp nu i allt väsentligt uppgår till samma besöksfrekvens omfattning som 2019.

Den pågående pandemin har fortsatt avgränsat möjligheterna att genomföra planerade folkhälsoinsatser och utbildningar såväl för målgruppen 70 år och äldre som till personal inom tandvård, kommunal hälso- och sjulvård och omsorg och övrig hälso- och sjukvårdspersonal. En snabb omställning till digitala mötesformer har ändock skapat möjligheter till ett fortsatt lärande.

Under 2021 har verksamheten inom Centrum för äldretandvård bedrivits med fortsatt fokus på:

- Att samla, sprida, utveckla och skapa ny kunskap kring äldres munhälsa och tandvård
    - Kartlägga och analysera jämlik munhälsa och jämlik tandvård
    - Driva, stötta och utveckla projektet Tandhygienist inom kommunal verksamhet (TAIK)
    - Driva, utvärdera och rapportera CÄT-projekt och beforska området äldres munhälsa (bland annat Senior Alert och ROAG). En forskningssamverkan har påbörjats med Akademisk centrum för äldretandvård, Region Stockholm och Stockholms sjukhem
    - Utveckla och följa upp stödjande processer, framförallt mobil tandvård, munvårdskort i samband med uppsökande munhälsobedömning och ej avhörda äldre (EAÄ)
    - Medverka i processer kring Personcentrerad vård
    - Utveckla samverkan och dialog med privata vårdgivare inom tandvården
    - Initiera arbetet med en Referensgrupp Äldre och utveckla dialog med företrädare för det Regionala Pensionärsrådet i VGR

- Sprida information till externa och interna nätverk
    - Kommunicera kunskap, strategier och gemensamma budskap kring äldres munhälsa och tandvård
    - Öka CÄT-nätverkets geografiska täckning i Västra Götalandsregionen genom att rekrytera nya personer till nätverket
- Stöd till Folktandvårdens personal kring äldre och äldres munhälsa och tandvård
    - Konsultativt uppdrag för planering av vården för patienter 70 år eller äldre
    - Initiera implementering av hjälpmedelsrapporten i syfte till att utveckla tillgängligheten på Folktandvårdens kliniker för personer med funktionsvariation
- Forsknings- och utvecklingsarbetet har under året bedrivits enligt plan

3 Övergripande uppdrag och organisation

Den pågående demografiska förändringen betyder att antalet personer, särskilt i åldersgruppen 75 år och äldre, stiger kraftigt. I Västra Götaland återfinns en särskilt stor andel äldre främst i landsortskommuner i Dalsland samt längs Bohusläns kust.

Antalet kvarvarande tänder per person, för åldersgruppen 80 år, har under den senaste 25-årsperioden ökat med 35 %, och Sverige är därmed det enda landet där personer vid 80 års ålder uppfyller WHO:s målsättning för år 2000 att som medeltal har 20 egna kvarvarande tänder. De äldre blir alltså fler och äldre och har i högre utsträckning kvar sina tänder. Denna positiva hälsoutveckling är samtidigt en stor utmaning för svensk tandvård och vård och omsorg framöver. Hälsofrämjande och bevarande strategier behöver formuleras, implementeras och utvärderas. Särskilt gäller det under den sköra perioden, det vill säga när personen övergår från oberoende till beroende, då risken ökar för ohälsa samtidigt som många då förlorar sin tidigare regelbundna och varaktiga kontakt med tandvården. Här behöver ett fortsatt utvecklingsarbete ske för tidig upptäckt och intervention och en utvecklad samverkan med övrig hälso- och sjukvård och omsorg liksom med patient- och pensionärsorganisationer.

Centrum för äldretandvård har följande huvuduppdrag att:

- Utveckla och driva tandvårdens hälsofrämjande och förebyggande arbete med fokus på äldre
- Samla, förvalta och utveckla kompetens inom munhälsofrågor för äldre

Verksamheten kan indelas i följande profilområden:

- Kunskapsutveckling
- Kommunikation
- Kunskapsstöd

Inom dessa tre områden arbetar CÄT med att ta vara på befintlig kunskap, sprida kunskap och utveckla ny kunskap. Konkreta uttryck för detta är att CÄT initierar, utarbetar och driver kartläggningar, verksamhetsutveckling, projektutveckling, vårdutveckling, forskning och FoU-projekt. Andra verksamhetsområden är föreläsningar, utbildning, nyhetsbrev, opinionsbildning, konceptutveckling, verksamhetsstöd, rapportserie, utveckling av bildstöd och dietistverksamhet.

Målgrupp är den äldre befolkningen i Västra Götaland och de sammanhang som påverkar de äldre personernas hälsorelaterade livssituation med inriktning på brukare, organisationer, närstående liksom personal inom tandvård, vård och omsorg.

CÄTs uppdrag och verksamhetsuppföljning 2021 i sammanfattning

Vårdöverenskommelse 2021 – Beskrivning av uppdraget för samtliga hälso- och sjukvårdsnämnder:

Mot bakgrund av den demografiska utvecklingen och ett förändrat vårdpanorama med ofta rikligt restaurerade bett ska Folktandvården utveckla sitt omhändertagande med särskild inriktning på den ökande andelen sköra och beroende individer inom den äldre befolkningen. Vid Centrum för äldretandvård ska detta ske genom att nya vårdprogram/hälsoprogram för att de äldre inte ska få försämrad oral hälsa och livskvalitet tas fram, orsaken till att äldre sköra individer förlorar sin tandvårdskontakt ska identifieras, metoder för att säkra bibehållen tandvårdskontakt hos äldre utvecklas samt att de lokala nätverken i hela regionen vidareutvecklas. Folktandvårdens kompetenscentrum ska vara en resurs för att möta de ovan beskrivna bristerna för såväl privat som offentlig verksamhet.

I vårdöverenskommelsens uppdrag för samtliga hälso- och sjukvårdsnämnder beskrivs Folktandvårdens folkhälsoarbete:

Folktandvården ska vara en aktiv aktör på befintliga hälsofrämjande arenor och satsa på att utveckla sitt folkhälsoarbete och sin samverkan.

Fokus ska vara på hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande insatser utifrån vetenskap och beprövad erfarenhet.

Folkhälsoarbetet struktureras utifrån principen ”proportionell universalism”, det vill säga att insatser riktas till alla, men speciellt utsatta grupper får extra stöd.

Däribland identifieras som prioriterad grupp bland annat äldre.

I vårdöverenskommelsen beskrivs för omställning av hälso- och sjukvården, för möjlighet *att bygga ut den nära vården*, ett särskilt fokus på:

…införandet av flera mobila team och öka takten med införande av digitala vårdtjänster…

I vårdöverenskommelsens plan för uppföljning av Folktandvårdens uppdrag beskrivs för Centrum för äldretandvård följande indikatorer/ uppföljningskälla/ mål i beställarbokslutet:

Folktandvården redogör för CÄTs arbete som är riktat till privat verksamhet.

Folktandvården redogör utbildningsinsatser som CÄT har genomfört.

Folktandvården sammanfattar arbetet som utförts av CÄT under året.

CÄTs organisation

CÄT är ett regionalt kompetenscentrum som är organisatoriskt lokaliserat till Folktandvården Västra Götaland som en del inom Folktandvårdens Hälsoodontologiska enhet. CÄTs verksamhet leds av en gemensam arbetsgrupp och organisationen innefattar även ett nätverk av ca 10-15 erfarna tandsköterskor, tandhygienister och tandläkare. Var och en av de senare avsätter ca 10-15 dagar årligen för arbeta inom CÄT.

4 Verksamhet under året

4.1 Löpande verksamhet

Bland den fortlöpande verksamheten vid CÄT kan som exempel beskrivas:

- Omvärldsbevakning, dialog och kunskapsutbyte med aktörer på lokal, regional och nationell nivå
- Samverkan och erfarenhetsutbyte med landets regionala kompetenscentra för äldretandvård, bland annat Akademiskt Centrum för Äldretandvård (ACT)
- Samverkan med med Folktandvården Sveriges Nationella nätverk för Äldretandvård
- Sprida information till Hälso- och sjukvård, kommuner i VG, akademien, äldrecentra i landet
- Extern kommunikation och marknadsföring
- Informationsinsatser om god munhälsa, munvård och vikten av bibehållen tandvårdskontakt, tandvårdsstöd, uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård har genomförts vid olika tillfällen till Pensionärsorganisationer, Patientföreningar, m.fl. genom dessa insatser från CÄTs nätverk och ledningsgrupp. Verksamheten har under 2021 begränsats av pågående pandemi.
- Introduktionsutbildning kring äldretandvård till nyanställd tandvårdspersonal samt till nya klinikchefer och klinikkoordinatorer
- Temagrupperna Vårdsamverkan inom sjukvård, kommun och tandvård, och medverkan i Temagrupperna äldre och psykiatri
- Referensgrupp Äldre som innebär en dialog med företrädare för Regionala Pensionärsrådet i VGR

4.2 Utbildning

Att bedriva utbildning inom ämnesområdet äldretandvård är en högt prioriterad verksamhet inom CÄT. Som exempel på genomförda utbildningar under 2021 märks:

- CÄT-nätverkets fördjupningsutbildning, för 2021 med fokus på Stroke och pågående uppdrag för Folktandvården mot Våld i Nära Relationer
- Grundutbildning i Äldretandvård på tandläkarprogrammet vid GU
- Föreläsningar på andra grundutbildningar inom tandvården
- Munhälsoutbildning till undersköterskor i grundutbildning inom ämnesområde demensvård
- Senior alert/ROAG-utbildningar till vårdpersonal inom regionen och inom kommunal hälso- och sjukvård
- Föreläsningar för sjukvårdspersonal (GU och andra Högskolor i Västra Götaland)
- Ansvarade för och föreläste vid ST-utbildning i Geriatrik (SÖ, specialistövergripande kurs)
- Ansvarade för och föreläste vid PLUS-programmets delområde Etik, Kommunikation och Bemötande

4.2.1 Andra verksamheter inom CÄTs nätverk genomförda under året

- Kartläggning av organisationer som berör seniorer och genomförda aktiviteter
- Arbete i arbetsgrupper t ex vid framtagande, revidering, uppdatering av informationsmaterial, broschyrer, och utbildningspresentationer
- Informationsinsatser till pensionärsföreningar, patientorganisationer, träffpunkter och vid utbildning till vårdpersonal och seniormässa har haft 968 deltagare vid sammanlagt 25 tillfällen under 2021

4.3 Konferenser

- Nationellt nätverk äldretandvård – deltagit vid årliga konferenser genomförda av ACT (Akademiskt Centrum för Äldretandvård)
- CÄTs nätverks regionala konferenser
- Odontologisk Riksstämma i Stockholm - planering och föreläsningar vid tre seminarier (”Femma till femma – hur får vi bettet att stämma?”, "Vem pratar för mig? - Tandvård med hjälp av ombud", "Från 0 till 100 år på 90 minuter - om särskilda patienter i tandvården")
- Odontologisk Riksstämma i Stockholm - forskningsrapportering

4.4 Informationsmaterial

- Informationsmaterial uppdaterade och utvecklade för målgrupper som personal inom vård- och omsorg, tandvård samt seniorer och närstående m fl.
- Presentationer och utbildningsstöd framtagits inom ämnesområdet äldres munhälsa och tandvård tillgängliga för CÄTs nätverk, uppsökande verksamhet, tandvårdskliniker m fl.
- Nyhetsbrev publicerats och distribuerats till pensionärsorganisationer, patientföreningar, vård-och omsorgspersonal m.fl. och når runt 8 000 mottagare
- Informationsfilmer

4.5 Samverkan

4.5.1 Regional samverkan och processmedverkan

- Temagrupperna Äldre och Psykiatri inom Vårdsamverkan. Genom tandvårdens medverkan i de olika temagrupperna, lyfts munhälsans betydelse återkommande in i pågående arbeten med ökat intresse. Inom temagrupp psykiatri har påbörjats projekt med webbaserad utbildning inom området tandvårdsstöd och tandhälsa riktat sig till personal inom sjukvård, socialtjänst och kommun. Finansieras via anslag från temagrupp äldre och är samverkan mellan andra temagrupper.
- Regionalt programområde tandvård - kunskapsstöd gällande äldretandvårdsfrågor och regional implementering av personcentrerad vård (PCV).

4.5.2 Nationell samverkan och processmedverkan

- Prioriteringsgruppen och Konsensusprocess för tandvårdens nya nationella riktlinjerna
- Folktandvården Sveriges nationella Nätverk för äldretandvårdsfrågor och i Nätverket för

nationella kunskapscenter för äldretandvård i regionerna – medverka i nationell samverkan mellan äldrecentrum i Sverige för erfarenhetsutbyte i strategiska frågor och som referens- och sakkunnigstöd för myndigheter
- Centrum för äldretandvård, Västra Götaland och Akademiskt Centrum för Äldretandvård, Region Stockholm och Karolinska Institutet – fördjupad samverkan under året, och initierad forskningssamverkan
- Kompetenscentra vid Akademiskt Centrum för Äldretandvård, Region Uppsala och Socialstyrelsen för utvecklad Epidemiologisk analys och underlag för verksamhetsplanering
- Uppdrag för Socialstyrelsen vid framtagande av web-utbildning för Munvård för personal inom hälso- och sjukvård och omsorg
- Uppdrag för Kunskapsorganisationen (SKR) - Nationell arbetsgrupp för Äldres Munhälsa
- Statlig utredning "När behovet får styra" - slutrapport Tandvårdsutredningen, remissvar
- Nationella Riktlinjer för tandvård - remissrapport, remissvar
- Utredning ny Äldreomsorgslag - hearing med utredningssekretariatet

4.6 Forskning och utveckling

Den forskning och utveckling som sker vid CÄT skall ske med inriktning på området: Bättre munhälsa hos äldre - livskvalitet, prevention och odontologiskt omhändertagande.

- Kvalitetsregistret Senior Alerts forskningsgrupp – deltagit
- Forskningssamarbetet med ACT (Akademiskt Centrum för Äldretandvård) har intensifierats och planering/samverkan i två projekt är pågående.
- Mobil hemtandvård, styrgrupp och projektledning av projekt - medverkat
- CÄT har tre deltidsdoktorander, varav en finansieras genom Högskolan Väst inom området arbetsintegrerat lärande. Avhandlingsarbetes ämnet: Digitalt beslutstöd i hemvård. Inom ramen för avhandlingen planeras bland annat ett digitalt beslutstöd tas fram och testas gällande munvård inom omvårdnad i hemmet. En andra doktorand finansieras genom Sahlgrenska akademin/Göteborgs Universitet. Ämnet för avhandlingsarbetet är: Munhälsa och munvård vid omvårdnad på särskilt boende. I avhandlingen kommer riskbedömningar med Revised Oral Assessment Guide (ROAG) i nationella kvalitetsregistret Senior alert kommer undersökas och utvärderas. Den tredje doktorandtjänsten är även den vid Sahlgrenska akademin/Göteborgs Universitet, men externt finansierad. Avhandlingens ämne: Utveckling av ett instrument för att bedöma förmåga att sköta egenvård med avseende på munhygien - Oral Hygiene Ability Index (OHAI). Avhandlingsarbetet syftar till att utveckla och validera ett standardiserat instrument för användning inom äldretandvård.
- Intervjuer och analys genomförda i Studie I inom projektet: ”Anpassning av ett munvårdskort som främjar förståelse, upplevelse och självtillit i munvårdsarbetet för sköra äldre”
- Uppföljningsenkäter rörande *”Kunskap och attityder till munhälsa och munvård hos tjänstemän och personal i kommunal äldreomsorg”* distribuerade och insamlade under hösten som del i utvärderingen av TAIK-projektet:
- Handledning av två doktorander, samt två master-arbeten på tandläkarprogrammet
- Forskningsmedel har sökts kontinuerligt under året vid utlysningar för finansiering av studier och forskningstid. Forskningsstöd erhållna under 2021:
    - TAIK-konceptet i kommun där CÄT ansvarar för forsknings-/utvärderingsinsatser

tillsammans med projektledare. Medel för fortsatt utveckling avsatta av Tandvårdsstyrelsen med förlängning av det tre-åriga projektet med ytterligare drygt ett år till 2022-12-31.
- Hälsopromotionsmedel VGR: 490 000 kr
- Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället (KVVS) Adlerbertska forskningsstiftelsen: 50 000 kr
- Helge Ax:son Johnsons stiftelsen: 60 000 kr
- Lokala FoU Gbg och södra Bohuslän: 136 000 kr
- Lokala FoU Fyrbodal: 15 000 kr

4.6.1 Tandhygienist i kommunal verksamhet

Bakgrund och aktuellt läge

Ett specifikt utvecklings- och forskningsuppdrag för CÄT är "Tandhygienist i kommunal verksamhet (TAIK) – kommunal verksamhet och tandvård i samverkan" som baseras på erfarenheter från ett pilotprojekt i Mariestad 2013-2016. I ett fortsättningsprojekt anställdes fem ”TAIKar” på vardera 50% tjänster i oktober 2018. De bedriver TAIK-verksamhet i kommunerna Skövde, Borås, Kungälv och Trollhättan i ett treårigt projekt.

Målet är att tandvårdskompetens integreras i kommunal verksamhet så att förebyggande insatser och goda munvårdsrutiner säkras. ”TAIK-arna” är inte kliniskt verksamma utan ska verka brett som brobyggare genom ömsesidigt lärande, vara en resurs i tandvårdsfrågor, kvalitetssäkra samt stärka kompetens/rutiner som avser kontexten för individer 65 +.

Under 2021 har en delrapport sammanställts och presenterats för tandvårdsstyrelsen. Detta gjordes i april månad och de positiva resultaten ledde till att tandvårdsstyrelsen fattade ett beslut kring att förlänga projektet till december 2022.

TAIK-projektet nominerades dessutom till Götapriset 2021, dessvärre vann inte projektet, men projektet är inbjudet att presentera lärdomar och resultat vid Kvalitetsmässan i Göteborg mars 2022.

Då pandemin kommit att prägla projektet även under 2021 så har verksamheten fortsatt behövt anpassats därefter. TAIK-projektet har därför delvis tänkt i nya banor och har, i samverkan med olika intressenter, tagit fram två olika informationsfilmer, varav en som en kort introduktion i ämnet N-tandvård, där arbetet genomförts tillsammans med Utbildningskliniken Kvillebäcken, Koncernkontoret, TAIK-kommunerna, samt CÄT. Ytterligare en film har producerats att fungera som en introduktion om ROAG. Det är 30 minuter lång och är framtagen i samarbete mellan kommunal verksamhet och tandvård samt Senior Alert.

TAIK-teamet har fortsatt att vara närvarande som konsulter och även fortsatt resan med att lära sig kommunal verksamhet. Projektet bygger på ett såväl interprofessionellt som inter-organisationellt lärande. De inplanerade punktinsatserna med kompetensutvecklingsinsatser gällande munhälsa och munvård för omsorgspersonal vid särskilda boenden har ibland ombokats till digital form, eller bokats om till framtiden beroende på hur smittspridningen tett sig. N-tandvård har fortsatt att följas på enhetsnivå, och en form av mätetal har formulerats vid projektmöten i kommunerna, där TAIK ständigt presenterar antal N-intyg i förhållande till antal lägenheter på särskilda boenden. Detta har möjliggjort att individuell rådgivning har kunnat erbjudas de enheter där det varit ovanligt låg frekvens av N-intyg i relation till lägenheter.

Intervjustudien där medicinskt ansvariga sjuksköterskor (MAS) och tandhygienisterna i projektet intervjuats har fortlöpt. En artikel har sammanställts som har expansivt lärande som teoretisk referensram och en del av resultatet (en kvalitativ innehållsanalys) har presenterats i form av en poster vid SSOFs postrar vid Riksstämman 2021.

En omfattande utvärdering sker löpande av TAIK-projektet. Preliminära analyser visar på goda resultat och löpande under TAIK-projektet presenteras och kommuniceras ”goda exempel”. Under våren 2022 har tandvårdsstyrelsen och tandvårdsledningen beslutat att bjuda in till en förmiddag för att presentera resultat och lärdomar från TAIK-projektet. Seminariet kommer på grund av pandemin vara digi-fysiskt, och en första inbjudan har skett mail-ledes i december 2021. En sammanställning till slutrapport har påbörjats under november 2021.

4.7 Publikationer

Vetenskapliga publikationer:

- Bellander L, Andersson P, Nordvall D, Hägglin C. Oral health among older adults in nursing homes: A survey in a national quality register, the Senior Alert. Nurs Open. 2021 May;8(3):1262-1274. doi: 10.1002/nop2.743. Epub 2021 Jan 5. PMID: 33400398; PMCID: PMC8046056.
- Bellander L, Andersson P, Wijk H, Hägglin C. Oral Assessment and Preventive Actions within the Swedish Quality Register Senior Alert: Impact on Frail Older Adults' Oral Health in a Longitudinal Perspective. Int J Environ Res Public Health. 2021 Dec 11;18(24):13075. doi: 10.3390/ijerph182413075. PMID: 34948684.
- Persson J, Svensson A, Lindén I.G, Kylén S, Hägglin C. Aspects of expansive learning in the context of healthy ageing – a formative intervention between dental care and municipal healthcare. Int. J. Environ. Res. Public Health, submitterat.

Forskningsrapport vid Odontologisk riksstämma:

Persson, J. Lindén, I.G. Kylén, S. Hägglin, C. Tandhygienist som munhälsokonsult i kommunal verksamhet- Ett hälsofrämjande koncept för den åldrande befolkningen.

Masterarbeten (30 hp) vid Tandläkarprogrammet Institutionen för Odontologi vid Sahlgrenska akademin:

- Motivationsfaktorer och hinder för regelbunden munhygien hos unga och äldre vuxna i Sverige – en enkätstudie. Studenter: M Mohamadi, S. Hassan. Handledare: C Hägglin, I G. Lindén
- En preventiv rutin för att säkerställa tandvårdskontakt avseende äldre och sköra patienter – Hur fungerar EAÄ (Ej Avhörda Äldre/Sköra). Studenter: Maria Isidorsson, Tilda Friedner. Handledare: C Hägglin, J Persson